

O SPRÁVNE CHEMICKO-TECHNOLOGICKÉ NÁZVOSLOVIE

Na naše pripomienky k diskusnému príspevku Prof. Ing. Dr. O. Kallaunera dostali sme túto odpoveď:

Vracím se k názvu: „steatit a mastenec (nesprávne tuček, talk, talek)” (str. 37) a ku sdělení na str. 210 Chem. zvesti 1950.

Podle mého názoru není dostatečně oprávněně považovati názvy tuček a talek za nesprávné, tuček s hlediska české formulace, talek z hlediska mezinárodního. Je to právě slovo talek (talk, talkum a pod.) s nímž se setkáváme již u Agricoly a které se vžilo možno říci mezinárodně a setkáváme se s ním jak v literatuře ruské, anglické, francouzské, německé tak i jiné. Též ve slovenských průmyslových kruzích je zavedeno, jak svědčí název národního podniku: Rudné bane národný podnik, závod slov. talkumový priemysel, Hnúšťa. Zde synonym mastenec = talek, není závadné, poněvadž se vztahuje k těmž minerálu a není slovo talek nebo talkum pro jiné předměty v užívání.

Slovo mastenec koresponduje s českým mastek, kteréžto slovo odvozeno od původně Preslem zavedeným nebo uváděným slovem mastnekem (1837),

Zavaděti slovo steatit, které dnes je v celém světě používáno pro určité elektrotechnické výrobky (zapalovací svíčky, izolatory a pod.) jen pro celistvou odrůdu mastenca značí zvyšovati synonymní zmatek. Vytčené výrobky nemusí býti jinak též vyráběny jen z celistvé odrůdy mastenca, nýbrž se mohou zde uplatňovati i odrůdy patrněji mikrokrystalické pro něž již označení steatit nepřisluší. Dnes je snahou vyhýbati se starým synonymům, které mohou vésti k omylům, tím spíše je záhodno těmto čeliti při snáhách o nové jejich zavádění. V daném případě v keramice Němci se uvedenému vyhýbají používajíce názvu: pro celistvý mastenec — Speckstein. V anglických spisech se začíná více uplatňovati též slovo Soapstone.

Je správná připomínka komise, že se synonymy obdobnými setkáváme i jinde. Podle mého názoru má jim však k sjednání jasna býti pokud možno čeleno. Tak na př. pokud se týká názvu magnetitového zboží navrhl jsem názvoslovné komisi ČKSS nahraditi tento název názvem: magnesiové zboží (pro pálené zboží z magnetitu). Nejsem zde osamocen. Ve známé odborné knize: Searle: Refractory materials (1940) je na str. 466 uvedeno: Magnesite bricks, or, more correctly, magnesia bricks, . . .

Blíže se k názvům vrátím ve zvláštním článku uvěřejněném v odborném časopisu „Stavivo”.

S pozdravem *Kallauner*.

Komisia považuje za účelné používať názvy mastenec a štetit tak, ako to navrhla v Chemických zvestiach 1950, strana 210 a predkladá túto otázku na prediskutovanie.

Od Mikuláša Čolláka, riaditeľa gymnázia v Michalovciach, dostali sme tieto návrhy a pripomienky:

Navrhujem:

1. Menúvať *odlučovaním* alebo *látkovou analýzou* tie operácie, pri ktorých izolujeme látkové složky sústav ako chemické jednotlivce. Takýmito operáciami sú filtrovanie, dekantácia, kryštalizácia, destilácia ap. Produkty, ktoré odlučovaním dostaneme, sú *odlučky* alebo frakcie. Tak by potom bola i *odlučková* destilácia alebo frakčná destilácia, odlučková kryštalizácia.

2. Menúvať chemické individuum *chemickým jednotlivcom* (a nie jedincom).

3. *Chemická príťažlivosť* nech sa menuje *afinita*. Chemická príbuznosť je niečo iného ako chemická príťažlivosť. Chemicky príbuzné prvky sú napr. Na, K, no niet medzi nimi chemickej príťažlivosti.

4. Navrhujem, aby sa jímacia banka menovala *sberná banka*.

5. Nech sa prístroj na elektrolýzu menuje *elektrolýzér*. Teda napr. elektrolýzér na výrobu sodíka.

6. Nevieť, prečo je CH₄ metán a nie *metan*, keď je *dekan*. Malo by byť *metan*.

Komisia upozorňuje, že termín *látková analýza* nie je vhodne volený, lebo a n a l ý z a v chémii znamená predovšetkým identifikovanie, rozbor. Termín *odlučková* destilácia nie je utvorený správne, lebo adjektívom odlučkový, ktoré je utvorené od odlučok (znamená výsledok činnosti), nemožno charakterizovať sám dej. Správnejší by preto bol termín *odlučovacia* destilácia. Pretože však aj odlučovanie významovo súvisí skôr s analýzou, pokladáme za účelnejšie nezavádzať nový termín, ale pridržať sa už vžitého a všeobecne známeho termínu *frakčná destilácia*. Potom bude aj *frakčná banka* a pod. Názvy frakciovaná, príp. frakcionovaná destilácia nie sú správne.

Pri kryštalizácii, destilácii a podobných operáciách izolujeme *čisté látky* (nehodne chemické jednotlivce, jedince, indivíduá). Miesto termínu chemická príbuznosť odporúčame používať názornejší termín chemická *podobnosť*. Tak napr. prvky v tej istej podskupine periodickej sústavy sú si podobné.

Názov *sberná banka*, alebo všeobecnejšie, *sberná nádoba*, považujeme za správny a odporúčame ho. Názov elektrolýzér sa všeobecne používa už dávnejšie. Názvy uhľovodíkov *metán*, *etán* a podobne aj *dekan* píšeme preto s dlhým *á*, lebo vznikly vynechaním latinskej koncovky. Toto pravidlo sme uplatnili už pri tvorení názvov chemických prvkov (selén, telúr, mangán, volfrám).

V niektorých učebniciach, v colnom sadzovníku, v železničnom prepravnom poriadku a pod., sa ešte stále používajú mnohé

triviálne názvy slúčenín, pochádzajúce napríklad ešte z čias alchymistov. Tak napr. červená modifikácia kysličníka ortuťnatého sa nazýva červený precipitát, kysličník arzenitý sa nazýva otrušník, sírnik arzenitý má názov žltý arzenik, realgár zasa arzénový rubín. Óleum sa uvádza aj pod menom vitriolový olej a octan olovnatý sa menuje aj olovený cukor. Z pedagogických i vecných dôvodov odporúčame všetky tieto historické názvy nepoužívať.

Pre tavený kysličník olovnatý sa používa názov olovený glajt (po česky klejt). Odporúčame používať priamo názov *tavený kysličník olovnatý*. Práškovitý PbO sa nazýva *masikot* (nevhodne *massikot*). Slúčenina Pb₃O₄ je *minium* (nevhodne *surik*), zatiaľ čo zásaditý uhličitan olovnatý má technický názov *olovnatá bielo* (nesprávne *olovená* *beloba*), lebo sa používa ako olovnatá (nevhodne *olovená*) farba. Termín farba v technickom smysle znamená pigment (v danom prostredí nerozpustnú farebnú látku) na rozdiel od fyzikálneho smyslu, kde znamená určitú vlnovú dĺžku svetla. Farbivo je v danom prostredí rozpustná farebná látka.

Tzv. „odklizové“ soli (nesprávne „abraumové“ soli) odporúčame nazývať *odpratané soli*, lebo ide o horné vrstvy stassfurtských ložísk, ktoré boli v minulosti odpratané ako nepotrebné. Miesto názvu pokost, firnajz treba používať *fermež*. Miesto nevhodného názvu kyselinová smola (kyslý gudrón) navrhujeme názov *kyslá živica*. Technický benzén, toluén a xylén sa nazýva aj *benzol*, *toluol* a *xylol*, hoci tieto slúčeniny nie sú alkoholy. Pre technický kyanid draselný a kyanid sodný pripúšťame aj názvy *cyankálium* a *cyannátrium*.

Komisia pre chemicko-technologickú terminológiu pri Jazykovednom ústave SAVU.

Novodobá metóda kúrenia v chemickom priemysle

Vojtech Bystrický.

V poslednom desaťročí si úspešne razí cestu nový spôsob nepriameho kúrenia, vynútený rozvojom technologických procesov v chemickom priemysle, vyžadujúcich vysoké a presne kontrolované teploty. Hľadala sa cesta nepriameho zohrievania v oblasti 200 až 370° C. Použitie pary na nepriame zohrievanie na uvedenú teplotu vyžaduje nákladné a komplikované vysokotlakové zariadenie (tlak nasýtených vodných pár pri teplote 371° C je 210 kg/cm²). Olej c vysokom bode varu ako nosné médium tepla umožňuje dosiahnutie teploty len 315° C a i pri tejto teplote zariadenie je drahé a prevádzka spojená so značnými ťažkosťami. Na prekonanie uvedených problémov chemici spoločnosti Dow Chemical Compa-